

Гірські території: проблеми інвестиційної політики

Розкрито особливості здійснення інвестиційної політики в гірських територіях Карпатського регіону. Подано динаміку здійснення інвестицій в основний капітал в розрізі гірських районів чотирьох областей зони Карпат. Обґрунтовано, що при проведенні інвестиційної політики на цих територіях слід враховувати наявну структуру виробництва, яка тут склалася, адже основними сферами докладання праці на цих територіях є сільське господарство, рекреація та лісове господарство, і основну увагу слід приділити залученню інвестицій саме в названі галузі економіки цих територій.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна політика, гірські території, сільське господарство, рекреація, лісове господарство.

Однією з особливостей областей Карпатського регіону є чітко виражена просторова вертикальна зональність, що включає гірські, передгірні та низинні території. Історично гірські території завжди відставали в економічному розвитку порівняно з низинними та передгірними внаслідок нерозвиненості виробництва, виробничої і соціальної інфраструктури. Ці процеси значною мірою визначають темпи й ефективність трансформації економіки гірських територій до ринкових відносин.

Посилення диспропорцій в економічному розвитку гірських територій зони Карпат спричинене незадовільним станом інфраструктури, низьким рівнем адаптації соціально-трудоного потенціалу до ринкових умов, недостатньою підтримкою різних форм підприємницької діяльності, відсутністю виваженої державної політики щодо їхнього розвитку. Ці процеси значною мірою провокують низьку інвестиційну привабливість гірських територій регіону, що стало серйозним гальмом на шляху їх розвитку. З цього випливає завдання прикладного характеру, пов'язане з формуванням ефективної регіональної інвестиційної політики, під якою розуміється система заходів, проведених на рівні регіону, що сприяють мобілізації інвестиційних ресурсів і визначенню напрямів їх найбільш ефективного та раціонального використання в інтересах населення регіону й окремих інвесторів [1, с. 49]. При цьому вкрай важливо враховувати специфічні особливості залучення інвестицій у гірські населені пункти, виходячи з їх соціально-економічного розвитку, наявного виробничо-ресурсного потенціалу, структури економіки. Звідси актуальність і важливість проблеми залучення інвестицій для гірських територій Карпатського регіону.

Проблеми активізації інвестиційних процесів глибоко розроблені в працях О. Алімова, О. Амоші, Є. Бойка, В. Гейця, Б. Данилишина, Б. Кваснюка, В. Коломойцева, І. Лукінова, В. Федоренка, А. Чухна [2-10]. Вони переважно мають макроекономічну спрямованість і пов'язані з формуванням привабливого інвестиційного клімату. В той же час питання залучення інвестицій у розвиток гірських територій не стало предметом глибокого наукового аналізу.

Головною метою залучення інвестицій на гірські території є стимулювання соціально-економічного розвитку останніх, передусім пріоритетних сфер їх економіки, впровадження високих технологій в сільське і лісове господарство, ту-

ризм та лікувально-оздоровчу галузь, стимулювання природоохоронної діяльності, забезпечення переходу місцевих бюджетів на бездотаційний режим.

Слід зауважити, що з різних причин держава не в повному обсязі забезпечує розвиток гірських населених пунктів. Недостатнє фінансування, відсутність інвестицій, розвинутої системи кредитування суб'єктів підприємницької діяльності спричинили глибокий занепад економіки гірських територій та зниження життєвого рівня населення. Так, наприклад, частка валової продукції промисловості у 2008 р. в розрахунку на одного мешканця гірських територій в загальному виробництві зменшилась порівняно з 1990 р. у Закарпатській області на 54,7%, в Івано-Франківській – на 15,1%, Чернівецькій – на 19,9% [11]. Що стосується виробництва сільськогосподарської продукції, то у цих районах вирощується 17% продукції рослинництва та 31% продукції тваринництва від загального обсягу сільськогосподарського виробництва [11]. Така ситуація позначилася на доходах жителів гірських територій, зокрема їх середня заробітна плата у Закарпатській області менша від загальнообласного показника на 15,6%, в Івано-Франківській – на 30%, у Львівській – на 24,7%, у Чернівецькій – на 12,5% [11].

Серйозним гальмом на шляху розвитку господарств гірських районів є такі негативні соціально-економічні процес, як відсутність бюджетного фінансування, диспропорція між цінами на сільськогосподарську та промислову продукцію, надлишок робочої сили. Майже всі територіальні громади гірських населених пунктів перебувають на дотації держави через відсутність достатніх фінансових і економічних ресурсів для надання повноцінних комунально-побутових і соціально-культурних послуг. Розмір таких дотацій, на жаль, не дозволяє надавати населенню послуги на рівні гарантованих державою соціальних стандартів.

Рівень капіталовкладень в основні засоби в гірських районах областей зони Карпат залишається недостатнім і має тенденцію скорочення в загальній структурі інвестицій по Україні (табл. 1).

Дані таблиці засвідчують, що, незважаючи на те, що дані подані у фактичних цінах, починаючи з 2005 р. спостерігається тенденція до збільшення інвестицій в основний капітал гірських територій областей зони Карпат. Підтвердженням цьому також є найбільше значення індексу інвестицій в основний капітал гірських територій протягом аналізованого періоду – середнє значення коливається в межах 101,23% у гірських районах у порівнянні з 1989 р. Так, у Закарпатській області протягом аналізованого періоду сума інвестицій в гірські райони зросла майже вдвічі, а індекс інвестицій в основний капітал по цих територіях склав 121,4%. Однак у загальному обсязі їх частка скоротилася з 21,1% в 2005 р. до 13,9% у 2009 р. Аналогічна ситуація спостерігається в Івано-Франківській області, де сума інвестицій в гірські райони зросла з 508,7 до 1206,7 млн. грн. (індекс інвестицій за аналізований період становив 272,0%), а їх частка в загальній сумі обласних інвестицій зменшилася на 10% – з 30,2 до 20,2%. Найменші частки інвестицій в гірські райони були зосереджені у Львівській і Чернівецькій областях. Хоча в останніх і спостерігається позитивна тенденція до збільшення абсолютної і відносної величини інвестицій, проте їх обсяги залишаються ще досить низькими порівняно із Закарпатською та Івано-Франківською областями.

Починаючи з 2009 р., в усіх без винятку областях зони Карпат сума інвестицій в основний капітал суттєво знизилася. Так, наприклад, в Чернівецькій області цей показник скоротився майже на 50% і становив 2602,1 млн. грн., у Закарпатській області – на 42,1% (1914,7 млн. грн.). Індекс інвестицій в Чернівецькій області становив 50,9% в порівнянні з попереднім роком, а в Закарпат-

Таблиця 1

Інвестиції в основний капітал гірських районів областей зони Карпат (млн. грн.)

Райони	1989*	1995**	2001	2005	2008
Україна	31114	937816	32573	93096	233081
<i>Закарпатська область</i>					
Великобerezнянський	...	177,3	5,5	20,5	30,0
Воловецький	...	236,4	1,1	74,9	28,5
Міжгірський	...	466,9	5,8	34,0	29,5
Перечинський	...	177,3	14,6	15,9	65,3
Рахівський	...	401,9	17,3	29,7	156,5
Свалявський	...	236,4	8,4	60,7	151,9
По області	...	8433,7	519,2	1114,6	3303,5
<i>Івано-Франківська</i>					
Болехівська міська рада	...	44800	7,3	9,1	36,8
Богородчанський	...	274539	45,1	35,9	102,1
Верховинський	...	169600	1,8	5,6	16,9
Долинський	...	2587100	216,0	192,8	183,7
Коломийський	...	768942	21,8	43,2	125,8
Косівський	...	455442	7,4	33,6	243,7
Надвірнянський	...	2152009	94,8	147,3	333,3
Рожнятівський	...	385100	13,0	41,2	164,0
По області	684	37049385	851,2	1683,4	5949,6
<i>Львівська область</i>					
Дрогобицький	23,0	840,8	48,2	116,8	105,0
Сколівський	11,6	727,6	10,9	40,3	126,2
Старосамбірський	19,3	260,7	8,6	21,6	83,5
Стрийський	59,2	1446,7	87,2	158,3	355,2
Турківський	7,4	276,4	6,5	14,8	207,2
По області	1243,7	36554,5	1357,1	4681,7	10799,3
<i>Чернівецька область</i>					
Вижницький	8,1	17,8	202,8
Путильський	2,3	9,2	152,5
Сторожинецький	6,4	29,9	164,8
По області	...	9715	239,8	754,8	3732,6

* – млн. рублів.

** – млрд. карбованців.

ський – лише 52,1%. Що стосується гірських районів названих областей, то в них ситуація є ще проблемнішою через те, що скорочення відбулося в три-чотири рази (Рахівський, Свалявський, Перечинський райони), а то і в 9 разів (Вижницький район). Що стосується частки інвестицій в гірські райони в загальній структурі інвестицій, спрямованих в Україну, то тут їх частка є мізерною і з кожним роком скорочується.

При залученні інвестицій на зазначені території необхідно насамперед враховувати наявну структуру виробництва, яка склалася на гірських територіях Карпатського регіону внаслідок ринкових трансформаційних процесів. Мова йде про те, що на сьогодні в гірських районах Карпатського регіону основними сферами докладання праці є насамперед сільське господарство, рекреація та лісове господарство. Саме на ці сфери виробництва покладається особлива роль у розвитку гірських районів, через що основну увагу слід приділити залученню інвести-

цій саме в названій галузі економіки цих територій. Тобто мова йде про необхідність здійснювати точкові інвестиції саме в перелічені галузі, що в перспективі викличе мультиплікативний ефект в інших сферах економіки гірських територій.

Як зазначалося вище, сільське господарство в цих районах є основною сферою докладання праці. Пріоритетною організаційно-правовою формою господарювання у сільськогосподарському виробництві є особисті селянські господарства, які переважно спеціалізуються на вирощуванні великої рогатої худоби, кіз, свиней та птиці, а також переробці м'ясо-молочної продукції. Цьому сприяють багаті агроландшафти, наявність природних луків та значних кормових ресурсів. Наприклад, на 1 січня 2009 р. в гірських районах Закарпатської області займалося сільськогосподарським виробництвом 61438 селянських господарств, або 25,8% від їх загальної кількості по області, в Івано-Франківській – 149640 дворогощодавств, або 55,6%, у Львівській області – 82630 домогосподарств (25,7%), у Чернівецькій області – 160656 селянських господарств, або 22,2%, тобто фактично в гірських районах Карпатського регіону функціонує 32,3% селянських господарств від їх загальної кількості.

Однак у процесі реалізації виробленої продукції сільгоспвиробники зустрічаються з багатьма проблемами, основними з яких є: слабке матеріально-технічне забезпечення домогосподарств, відсутність достатніх обігових коштів, необхідність долати значні відстані до місць організованої торгівлі продуктами власного виробництва, відсутність транспортних засобів тощо. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів інвестування на гірських територіях є організація невеликих підприємств з перероблення сільськогосподарської продукції, які сьогодні тут практично відсутні. Тим самим буде закладено основу для розвитку сільської промисловості, налагодження міжгосподарської кооперації виробництва та інтеграції локальних територіальних господарств. Мова йде про створення різних видів кооперативів – обслуговуючих, сервісних, заготівельних, переробних тощо. Так, наприклад, створення мережі приймальних пунктів для збору та переробки сільськогосподарської продукції дозволило б вчасно отримувати її від виробників, нарощувати її обсяги, що сприяло б економічному піднесенню територій та збільшенню доходів сільських жителів. Створення спеціалізованих кооперативів дозволить домогосподарствам мати постійний зв'язок з внутрішнім ринком, наслідком чого буде стабілізація доходів від ведення господарства, значну частину яких сільськогосподарські виробники зможуть заощаджувати, що в кінцевому результаті стане важливим інвестиційним ресурсом.

Імпульсом до розвитку кооперативів могло б бути виділення на умовах пільгового кредитування коштів зацікавленим особам та господарствам різних форм власності для їх роботи та облаштування. Важливою проблемою при здійсненні інвестиційної політики в проблемних територіях є залучення коштів трудових мігрантів. Йдеться про те, що внаслідок складної соціально-економічної ситуації в гірських населених пунктах, відсутності робочих місць значна частина економічно активного населення була змушена в пошуках роботи емігрувати за кордон. За даними державної статистики, сальдо міграції у гірських районах Карпатського регіону становить майже – 2000 осіб. Проте, як пише Л. Носарева, привезені з-за кордону «капітали» нечасто йдуть на започаткування власного бізнесу: люди бояться вкладати гроші, щоб потім їх не втратити, оскільки не бачать ніяких гарантій. Тому вся зароблена валюта йде в «тінь» [12]. В умовах обмеженості бюджетного фінансування розвитку гірських територій така ситуація не може бути виправданою. Вона вимагає здійснення з боку державних органів влади та

місцевого самоврядування серйозних кроків на шляху створення сприятливого інвестиційного клімату, розробки ефективних стимулів щодо вкладання коштів трудових мігрантів саме у виробничу діяльність, а не на придбання дорогих імпортних автомобілів, аудіо- та відеотехніки тощо. При цьому слід мати на увазі, що це значні інвестиційні ресурси. За експертними оцінками, трудові мігранти Закарпатської, Чернівецької, Івано-Франківської областей (а це в основному сільські жителі) переказують до 20 млн. дол. щомісячно.

Традиційно пріоритетною сферою для гірських територій Карпатського регіону є лісове господарство. Значні лісові ресурси, науково-технічна та господарська інфраструктура, традиції господарювання та кадровий потенціал галузі створюють можливість для широкомасштабного розвитку лісового господарства, яке сьогодні перебуває у складному становищі.

Його подальший розвиток неможливий без залучення капітальних інвестицій для глибокої переробки лісоматеріалів. Широкомасштабна модернізація технологічних процесів дозволила б переробляти ділову деревину на пиломатеріали на місці та виробляти меблі, теслярські і столярні вироби, використовуючи потужні вітчизняні пилорами, тобто здійснювати завершений цикл виробництва.

Активізація лісогосподарського комплексу дасть імпульс для організації робіт щодо збору і переробки продукції побічного користування лісу (плодів, ягід, грибів, горіхів, меду, лікарських трав). І тут доцільним є створення кооперативів – пунктів збору дарів природи, їх зберігання, доставки до місця реалізації тощо. Джерелами фінансування таких кооперативів, поряд із державними джерелами, у вигляді пільгових кредитів, знижених ставок оподаткування, повинні стати кошти самих жителів гірських територій, а також кошти суб'єктів господарювання, які забезпечують подальшу переробку даної продукції.

Перспективним є вкладання інвестицій в рекреацію. В більшості гірських регіонів світу рекреаційна діяльність пов'язується з використанням лісових, кліматичних, спелеологічних, водних, в тому числі бальнеологічних ресурсів. Тобто на зазначених територіях можуть розвиватися найрізноманітніші види туризму: клімато-, бальнеолікування, спелео-, гірськолижний, екскурсійний, сільський, пригодницький туризм, альпінізм, мисливство і рибальство та багато інших. Як ніяка інша місцевість не лише України, але й світу, Карпатський регіон найповніше відповідає цим вимогам. Тут на незначній території зосереджена велика кількість ресурсів та об'єктів туризму і рекреації. Карпатський регіон володіє високим потенціалом рекреаційної місткості території. Площа частково або повністю використовуваних ландшафтів для рекреаційного обслуговування становить близько 620 тис. га, а їх разова місткість з врахуванням обмежень – 1,5 млн. осіб. Найбільш екологічно допустима місткість рекреаційних територій характерна для Івано-Франківської області – 436 тис. осіб, Закарпатської – 402,6, Львівської – 365,5, Чернівецької – 47,2 тис. осіб. До рекреаційних ресурсів регіону належить теплий помірний клімат, густа річкова система, лікувальні води та грязі (близько 600 джерел мінеральних вод), лісові масиви (зосереджено 20% площі усіх українських лісів) [13]. Карпати визначаються особливим поєднанням сприятливих ресурсів для організації зимового відпочинку, туризму та гірськолижного спорту. Крім того, населення Українських Карпат зберігає унікальну культуру та духовність, які варто використовувати з метою розвитку туризму.

Однак рекреаційно-туристична сфера на сьогодні має меншу інвестиційну привабливість для потенційних інвесторів порівняно з іншими сферами вкла-

дання капіталу в гірській місцевості (наприклад, лісозаготівлею, сільським господарством). Причиною цього є відсутність міцних позицій рекреаційного комплексу регіону на міжнародному ринку послуг, необхідність вкладення значно більшого обсягу грошових коштів порівняно з іншими сферами та невелика швидкість обороту капіталу у цій сфері, а відповідно і більший період окупності об'єкта інвестування.

Особливу увагу слід приділити залученню інвестицій у ті галузі гірських районів, які не є капіталомісткими і не потребують значних бюджетних витрат, однак можуть забезпечити швидкий економічний ефект. Однією з таких перспективних сфер є сільський зелений туризм, або агротуризм. Під ним слід розуміти організацію перебування туристів сільськогосподарською сім'єю у власному господарстві. Протягом 2007 р. послугами агротуризму в Карпатському регіоні скористалося понад 3000 туристів. Особлива увага до розвитку агротуризму необхідна в селах з високим рівнем безробіття, які розташовані поблизу курортних поселень. Позитивний приклад розвитку агротуризму накопичено в Німеччині (близько 20 тис. господарств надають агротуристичні послуги), у Франції, де кожен десятий фермер займається агротуризмом, а в Австралії агротуризм набув поширення в гірській місцевості [14].

Як приклад економічного ефекту від рекреаційної діяльності можна навести такі дані. З початку втілення проекту TACIS «Підтримка місцевого розвитку та туризму Карпатського регіону», в якому однією з найголовніших передумов розвитку туризму є розвиток сільського туризму в гірських районах та навчання туроператорів, прибуток від цієї галузі збільшився в 2,1 разу (з 24,2 млн. грн. у 2003 р. до 50,9 млн. грн. у 2008 р.), а відвідуваність регіону досягла 386 тис. осіб у рік [13].

Вищенаведене дозволяє зробити ряд висновків. По-перше, економіці регіону притаманний широкий спектр пріоритетних видів діяльності, інвестиційно привабливими галузями серед яких, у першу чергу, є сільське господарство, лісове господарство, а також туристично-рекреаційна сфера. Регіон відзначається значними природними і трудовими ресурсами. По-друге, активна інвестиційна діяльність стимулюватиме соціально-економічний розвиток регіону, дозволить залучити інвестиції у пріоритетні галузі народного господарства, сприятиме впровадженню сучасних технологій виробництва та забезпечить перехід місцевих бюджетів на бездотаційний режим. По-третє, здійснення інвестиційної діяльності позитивно вплине на зайнятість населення в гірських районах; збільшення кількості робочих місць і зниження рівня безробіття матиме відчутний соціальний ефект. Цього можливо досягти лише за умови кооперації інвестиційних ресурсів держави, населення та іноземних інвесторів.

Список використаної літератури

1. Сергеев И. В. Организация и финансирование инвестиций / И. В. Сергеев, Г. И. Веретенникова. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 272 с.
2. Економічний розвиток України: інституційне та ресурсне забезпечення : [монографія] / О. М. Алімов, А. І. Даниленко та ін. – К. : Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 540 с.
3. Амоша О. Підґрунття інноваційного розвитку (Проблеми і перспективи взаємодії академічної науки й освіти) / О. Амоша, А. Землянкін, Г. Моїсєєв // Вісник НАН України. – 2006. – №10. – С. 3-16.

4. Геєць В. М. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України : [в 3 т.] / В. М. Геєць // – К. : Фенікс, 2007. – с.
5. Данилишин Б. М. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка України / Б. М. Данилишин, Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа ; за наук. ред. Б. М. Данилишина. – Аспект-Поліграф, 2007. – 688 с.
6. Кваснюк Б. Є. Сучасні грані інвестиційної політики / Б. Є. Кваснюк, О. В. Величко // Фінанси України. – 2003. – № 11. – С. 91-100.
7. Коломойцев В. Е. Інвестиційна сфера економіки України: стан, проблеми та перспективи / В. Е. Коломойцев. – Луганськ, 1997.
8. Лукінов І. Інвестиційний потенціал економічного зростання / І. Лукінов // Вісник НАН України. – 2001. – № 4. – С. 13-20.
9. Федоренко В. Г. Шляхи підвищення інвестиційної діяльності в Україні : [монографія] / В. Г. Федоренко. – К. : Аспект-поліграф, 2003. – 724 с.
10. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 631 с.
11. Експрес-інформація Державного комітету статистики України. – Режим доступу : www.gorstat.kiev.ua/p.php3%3Fс%3D381%3D.
12. Носарева Л. Заробити, проїсти – і знову на заробітки / Л. Носарева // Дзеркало тижня. – №15 (390). – 20-26 квітня. – 2002.
13. Гетьман В. І. Курортно-рекреаційні системи Українських Карпат / В. І. Гетьман // Український географічний журнал. – 2004. – №3. – С. 34-37.
14. Барановський М. Туризм як форма активізації розвитку сільських депресивних територій / М. Барановський // Вісник Львівського університету. – Серія «Міжнародні відносини». – 2008. – Вип. 24. – С. 13-21.

Питулич М.М. Горные территории: проблемы инвестиционной политики.

Раскрыты особенности осуществления инвестиционной политики в горных территориях Карпатского региона. Подана динамика осуществления инвестиций в основной капитал в разрезе горных районов четырех областей зоны Карпат. Обоснованно, что при проведении инвестиционной политики на этих территориях следует учитывать существующую структуру производства, которая здесь сложилась, ведь основными сферами докладавания труда на этих территориях является сельское хозяйство, рекреация и лесное хозяйство, и основное внимание следует уделить привлечению инвестиций именно в названные отрасли экономики этих территорий.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная политика, горные территории, сельское хозяйство, рекреация, лесное хозяйство.

Pitiulich M.M. Mountain Territories: Problems of Investment Policy.

The peculiarities of investment policy realization in mountain territories of Carpathian region are exposed. The dynamics of investment into the fixed assets from the point of view of mountain districts of four regions in Carpathians region is presented. The fact that it is necessary to take into account the existent pattern of production (agriculture, tourism and forestry) and that the basic attention should be paid to attraction of investments exactly in the abovementioned industries in these territories is stressed.

Keywords: investments, investment policy, mountain territories, agriculture, recreation, forestry.

Надійшло 19.10.2010 р.